

LEYLA NEYZİ • “Ben Kimim?”

LEYLA NEYZİ İstanbul'da doğdu. Robert Kolej'den sonra Stanford Üniversitesi'nde kültürel antropoloji (lisans, 1982), Cornell Üniversitesi'nde gelişme sosyolojisi (doktora, 1991) okudu. Antalya'da yürüklerin seracılık ve turizme geçiş serüvenini irdeleyen doktora tezi Kuzey Amerika Ortadoğu Araştırmaları Derneği'nin Sosyal Bilimlerde En İyi Doktora Tezi Ödülü'nü kazandı (1992). 1992-1994'te Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı. 1995-1996'da Tarih Vakfı Sözlü Tarih Projesi'ni yönetti. 1997-1998'de *GazetePazar*'da sözlü tarih yazıları yayımlandı. Profesör olan Neyzi, 1998'den beri Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Yayımlanmış kitapları arasında *Birey, Bellek, Aidiyet: Sözlü Tarih Çalışmaları* (Tarih Vakfı, 1999), *Küçük Hanım'dan Rubu Asırlık Adama: Nezihe Neyzi'den Oğlu Nezihe Neyzi'ye Mektuplar 1947-48* (Sel Yayıncılık, 1999) ve "*Özgürüm Ama Mecburiyet Var*" (Haydar Darıcı ile birlikte; İletişim Yayınları, 2013) bulunmaktadır. Kültürel kimlik, milliyetçilik ve azınlıklar, gençlik ve kuşak kimliği, Ortadoğu ve Güneydoğu Avrupa'da etnografi ve sözlü tarih, kent-sel mekân ve mahalle kimliği konularında çalışan Neyzi'nin makaleleri çeşitli uluslararası dergi ve kitaplarda yayımlanmıştır.

İletişim Yayınları 1031 • Araştırma-İnceleme Dizisi 170

ISBN-13: 978-975-05-0269-9

© 2004 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-5. Baskı 2004-2013, İstanbul

6. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Asena Günel

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Tarık Bayazıt, "Mavili Dans", detay

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Asude Ekinci

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LEYLA NEYZİ

“Ben Kimim?”

Türkiye’de Sözlü Tarih,
Kimlik ve Öznellik

ÇEVİREN *Hande Özkan*

İçindekiler

Giriş	7
Unutmayı hatırlamak: Türkiye’de Sabetaycılık, ulusal kimlik ve öznellik	17
Travma, anlatı ve sessizlik: Yahudi bir askerın Kurtuluş Savaşı günlüğü	49
1922 İzmir yangınıını yeniden düşünmek	77
Nesne ya da özne? Türkiye’de “gençliğin” paradoksu	103
Metin-Kemal Kahraman’ın müziği: Yaşlı kuşağın belleği yoluyla Dersimli kimliğinin yeniden keşfi	141
Gülümser’in öyküsü	169
Uluslararası aileler ve parçalanmış öznellikler: Antakyalı Hristiyan Arap bir mültecinin sözlü tarih anlatısı	195
Kızlara fırsat yok: Bir yaşam öyküsü anlatısının düşündürdükleri	211

Bu kitap için çevrilen ve yeniden gözden geçirilen makaleler şu kaynaklarda yer almaktadır:

- "Unutmayı Hatırlamak: Türkiye'de Sabetaycılık, Ulusal Kimlik ve Öznellik" / "Remembering to Forget: Sabbateanism, National Identity and Subjectivity in Turkey", *Comparative Studies in Society and History*, January 2002, 44(1): 137-158.
- "Trauma, Anlatı ve Sessizlik: Yahudi bir Askerin Kurtuluş Savaşı Günlüğü" / "Trauma, Narrative and Silence: The Military Journal of a Jewish 'Soldier' in Turkey during the Greco-Turkish War", *Turcica*, 2003, 35: 291-313.
- "1922 İzmir Yangınına Yeniden Düşünmek" / "The Burning of Smyrna/Izmir (1922) Revisited: Coming to Terms with the Past in the Present", 24 Şubat 2004 tarihinde Oxford Üniversitesi'nde verilen konferans. 2008'de *History and Memory* dergisinde yayımlanacak.
- "Nesne ya da Özne? Türkiye'de "Gençliğin" Paradoksu" / "Object or Subject? The Paradox of "Youth" in Turkey", *International Journal of Middle East Studies*, August 2001, 33: 411-432.
- "Metin-Kemal Kahraman'ın Müziği: Yaşlı Kuşağın Belleği Yoluyla Derimli Kimliğinin Yeniden Keşfi" / "Embodied Elders: Space and Subjectivity in the Music of Metin-Kemal Kahraman", *Middle Eastern Studies*, January 2002, 38 (1): 89-109.
- "Gülümser'in Öyküsü" / "Gülümser's Story: Life History Narratives, Memory and Belonging in Turkey", *New Perspectives on Turkey*, Spring 1999, 20: 1-26.
- "Uluşarı Aileler ve Parçalanmış Öznelikler: Antakyalı Hıristiyan Arap bir Mültecinin Sözlü Tarih Anlatısı" / "Fragmented in Space: The Oral History Narrative of an Arab Christian from Antioch, Turkey", *Global Networks* Special Issue on Gender and Transnational Families, 4 (3): 285-297.
- "Kızlara Fırsat Yok: Bir Yaşam Öyküsü Anlatısının Düşündürdükleri", *Toplum ve Bilim*, Güz 1999, 82: 211-219.

Giriş

Bu kitap, 1996-2003 yılları arasında yapmış olduğum sözlü tarih görüşmelerinden yola çıkılarak yazılmış makaleleri bir araya getiriyor. Bu makaleler, ayrı ayrı okunabilecekleri gibi, birçok açıdan bir bütün oluşturmaktadır. Makalelerin çoğu, yakın tarihimizde önemli bir olaya tanık olmuş ve/veya belirli bir cemaate/kimliğe mensup kişilerin yaşam öyküsü anlatılarının derinlemesine bir incelemesinden oluşuyor. Bu kitabın amacı, bir yandan bu tarihî olay ve/veya kimlikler yoluyla Türkiye’de ulusal kimlik üzerine yapılan tartışmalara katkıda bulunurken, bir yandan da son yıllarda kamusal alanda yakın tarihe yönelik ilginin ışığında tarih ve bellek arasındaki ilişkiyi irdelemektir. Belki de en önemlisi, sözlü tarihte yöntem ve etik meselesini ve sözlü tarihçinin belirleyici rolünü göz ardı etmeden, bu tartışmalara sıradan insanların seslerini ve yorumlarını katmaktır.

Kemalist modernleşme projesi, Avrupa’nın sınırlarında ortaya çıkan erken ve radikal bir modernleşme deneyimidir. Osmanlılar her ne kadar Hıristiyan Avrupa’nın “ötekisini” oluşturmuş olsalar da, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa topraklarının bir bölümünü de kapsamakta ve kuruluşundan itibaren Avrupa’yla yakın ilişkiler içinde bulunmaktaydı. Ancak Birinci

Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu sömürgeleşme noktasındaydı. Kemalist hareketin tohumları, Genç Türkler döneminde atıldı. Kurtuluş Savaşı'nda, sömürgeleşme karşısında verdiği savaşı kazanan Kemalist hareket, bu tarihten itibaren yeni bir toplum kurma savaşını başlattı; günümüze kadar süren bu çaba, Türkiye toplumundaki belli başlı fikir ayrılıklarının da temelini oluşturmaktadır.

1980 sonrası, Türkiye'de yakın tarihin önemli bir kırılma noktası olarak çıkmaktadır karşımıza. Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'yla sınırlı kalıntıları üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayırıldığını sağlayacak olan ulusal kimlik gereksinimini tekil bir etnisite ve dil kurgusu üzerine inşa etmiştir. Son yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçiş ve bu geçiş dönemine damgasını vuran ulusal kimliğin kurgulanma süreci tartışılırken, Osmanlı'nın çok-kültürlü mirası da yeniden keşfediliyor. Türkiye toplumunun 1980 sonrasında tarihi yeniden keşfetmesi, Kemalist modernleşme projesinin yeni bir kimlik oluşturma çabasının Osmanlı'nın çok-kültürlü mirasını reddetmekle sınırlı kaldığını düşündürmektedir.

Türkiye örneği ve Kemalist modernleşme projesi böyle bir projenin kendi öznesini yaratabilecek bir gelenek oluşturup oluşturmadığı ve bu öznenin geçmişle nasıl bir ilişki kurduğu sorularını gündeme getirmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu çok-dinli, çok-etnisiteli ve çok-dilli iken, Türk ulusal hareketi, tarihî, ideolojik ve pragmatik nedenlerden dolayı kendisini Müslüman kökenli ve Türkçe konuşan nüfusla özdeşleştirmiştir. Kemalizm, bir yandan uluslararası Aydınlanmacı değerler üzerinde yükselirken, bir yandan da tekil bir etnik kimlik kurgusuyla ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan, ulusal kimlik aynı zamanda hem kapsayıcı hem de dışlayıcıdır.

Ulusal kimliğin bu iki yönlülüğü, Kurtuluş Savaşı sonunda Anadolu'da bulunan nüfus açısından önemli sonuçlar doğurmuş; Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşları kanunen eşit sayılsalar da, bazıları diğerlerinden daha eşit olmuştur. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kalan Rumlar Yunanis-

tan'daki Müslümanlarla mübadeleye tâbi tutuldular. Bu, binlerce aile için vatan bildikleri topraklardan sürülmek anlamına geliyordu. Lozan Antlaşması'na göre Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde yaşamayı sürdüren Hıristiyanlarla Yahudilerin hakları korunmuş olsa da, gayrimüslimler dolaylı veya dolaysız yollardan göçe zorlanmışlardır. Yalnızca gayrimüslimler değil, “farklı” görülen diğer gruplar (örneğin Kürtler, Aleviler, Sabetaycılar) da dışlanma korkusuyla, kimliklerini kamusal alanda gizleme ihtiyacını duymuşlardır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin, kimlik açısından bir sessizleştirme, gizleme, takiye ve asimilasyon tarihi olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye toplumunda “çoğunluk” olarak görülen Türkçe konuşan Müslüman kökenli bireylerin de kimlik sorunlarının olması, son derece ironik bir durum yaratmaktadır. “Türk” kategorisi, Türkiye toplumunun *çoğunluğunun* son derece farklı etnik, dinsel ve dilsel kökenden geldiğini gizlemektedir. Kamusal alanda tekil bir kimlik sergileme gereksinimi, bireylerin farklı ailevi/cemaat tarihlerini gizlemelerine, hatta çoğu kez bu tarihleri *hiç bilmemelerine* neden olmaktadır. Özne olma sürecinin kişisel bir tarih gerektirdiği düşünülürse, bu durum, bireylerin öznelliği açısından sorunlara yol açmaktadır. Kısacası, Türkiye’de çoğu bireyin ailevi kimliği/tarihi ulusal kimlikle/tarihle çatışmakta ve kamusal alanda (ve bazen özel alanda da) sessizleştirilmektedir. Ailevi kimlikleri ulusal kimlikle en çok çatışan ve/veya çok-kimlikli bir aileden gelen bireylerin ulusal kimlikle en çok özdeşleşen (ve ailevi kimliklerini en çok reddeden) bireyler olarak karşımıza çıkması da yine son derece ironiktir.

Kuşaklar boyunca geleceğe yönelmiş olan Türkiye toplumu, 21. yüzyılda kendi tarihini yeniden keşfetmektedir. Küreselleşme, özellikle Türk ekonomisinin küresel ekonomiye eklenmesi, Avrupa’da, Türkiyelilerden oluşan diasporanın oluşması, küresel medyanın ortaya çıkması ve Kürt ve Alevi kimliklerinin kamusal alana taşınması bu süreçte önemli roller üstlenmiştir. Devlet içindeki “kirlenme”, mafyalaşma ve